

Despina Angelovska

VRA]AWETO KON PRA[I NATA

Kon filmot Pra{ina (2001 g.) na Mil-o Man-evski

”Vo mugrite na minatiot vek, dvajca bra}a na amerikanskiot zapad se vqubuaat vo edna ista 'ena. Lilit go izbira pomladiot, Ilajxa. Ogor-en, postariot brat Luk patuva sam kon Evropa. Negovite demoni go odvlekuvaat do Makedonija, kade stanuva bezmilosen platenik na mnogubrojnite lokalni bandi vo nivnite nasilni-ki borbi. Me|utoa, lokalnata revolucija se zdoiva so -ove-ko lice, koga bremenata Neda go spasuva Luk od smrt. Sto godini podocna, vo Wujork, o-ajniot kradec Ex se obiduva da ja li{i Angela, edna postara 'ena, od nejzinata 'ivotna za{teda. No, taa ne saka da se otka' e od svoeto bogatstvo sostaveno od stari zlatni pari, s# dodeka toj ne ja islu{a nejzinata prikazna za dvajcata bra}a, koi, mnogu odamna, na Diviot Zapad se vqubile vo ista 'ena.

Mototo na filmot e: ”Kade li ti odi glasot koga te nema pove}e?,, [to ostavame zad nas? Prikaznata za na{ite 'ivoti ? Na-inot na koj drugite se se}avaat na nas? Decata {to gi ostavame zad sebe? Ili materijalnite tragi, kako filmovi ili fotografii? Ili e toa samo pepelot vo urnata? Pra{inata? Filmot e za 'edta za raska' uvawe. Prikaznata na Pra{ina e raska' ana vo frakturirana naracija, kako kubi sti -ka prikazna.,,

Mil-o Man-evski

Pra{ina e posledniot film na makedonskiot re'iser Mil-o Man-evski, napraven vo 2001 g., koj ja ima{e svojata

svetska premiera za vreme na 58-ot Veneciski filmski festival. Stanuva zbor za koprodukcija pomeju Makedonija, Italija, Anglija i Germanija. Scenarioto za filmot e napi{ano sedum godini pred negovoto izleguvawe. Me|utoa, se -ini kako filmot da gi opi{uva ili navestuva sovremenite zbidnuvawa vo Makedonija, odnosno vojnata od 2001 g. - vsu{nost, kako scenarioto da bilo napi{ano tokmu za ovaa „prilika,, -, pretstavuvaj}i gi ovie nastani od odredena gledna to-ka koja predizvika kontroverzi me|u gleda-ite, no osobeno me|u kriti-arite. Filmot, vo koj{to se me{aat istoriskite i imagi narnite prostori-vremi wa na Diviot Zapad i Diviot Istok, be{e negativno ocenet od mnozinstvoto prisutni kriti-ari po premierata na Veneciski ot festival. Istite onie kriti-ari, koi go bea vospeale prethodni ot film na Man-evski, Pred do` dot (Zlaten lav vo Venecija, 1994 g). Pred do` dot na kriti-arite im se be{e videl kako mo{ne ubav, politi-ki korekten film {to to-no ja pretstavuva ”nere{livata” balkanska situacija, dodeka vo Makedonija, naprotiv, vo toa vreme naj-esto be{e do`ivuvan kako balkanizira-ka i izvrtena pretstava na makedonskata realnost od ”zapadno poteklo”, - Pra{ina be{e primen kako krajno ”neumeren” i ”nekorekten”! Kriti-arite od gol emite zapadni vesnici go napadnaa filmot na mo{ne virulenten na-in, osobeno od politi-ka gledna to-ka, osuduvaj}i go kako ”nacionalisti-ki”, ”anti albanski”, i ”rasisti-ki”. Iako mnogu poretko, ima{e i takvi, koi{to se osmelija da odat ”sproti branovite”, iska’uvaj}i gi svoje po falbi za Pra{ina, i koi gi napadnaa prethodnite kritiki kako ”konzervativen”, ”moralizatorski”, ”fa{izoidni”, ”imperijalisti-ki”, pa duri i kako ”holivudisti-ki”. Poznati ot italijanski pisatel Alessandro Bariko, ”sam protiv site”, javno go brane{e Pra{ina, karakteriziraj}i go kako ”hrabra kinematografija!”. Pra{ina stana centar na polemika me|u kriti-arite (osobeno ”zapadnite”), predmet na politi-ka

debata okolu toa, kako vsu{nost treba ili ne treba da bide pretstaven Balkanot i koj ima ili nema pravo da zboruva za nego.

Od druga strana, javnoto mislewe vo Makedonija mo' e{e odblisku da gi sledi ovie "belosvetski" debati i previrawa vo odnos na Pra{ina, i odnapred da si izgradi mislewe za filmot, usvojuvaj}i, glavno, negativna pretstava za istiot. Tokmu za da se dekonstruira ovaa "uvezena" i navodno "iskrivena" pretstava, ovaa "zapadna" i "balkani zira-ka" pretstava i za da se podgotvi potoa makedonskata premiера na filmot, be{e napraven obid da se izgradi druga, "sopstvena", "lokalna" i ottuka "avtenti-na" i "to-na" pretstava. Javnoto mislewe be{e "bombardirano" so kontra-informacii i objasnuvawa za filmot¹. Dvojno prekonstruiranata recepcija na makedonskata publika, iako vo golema mera pozitivna, sepaк be{e podelena {to se odnesuva do ovoj "nacionalen" film. Nikoga{ dotoga{ eden film ne be{e taka od site strani i "oficijalno" odnapred podlo' en na konstruirawe i dekonstruirawe (balkani zirawe i debalkani zirawe ?), kako nositel na ideolo{ki i politi-ki diskurs. Pra{ina, zna-i, stana eden vid sovremena kinematografska paradigma za pretstavuvaweto, ili za balkani ziraweto na Makedonija/Balkanot.

Vo ovaa studija na Pra{ina, }e se obidam da gi analiziram i da gi dekonstruiram granicite na "balkani zira-ki te" naracii/pretstavi. Predmet na mojata analiza }e bide diskursot i ideolo{kata struktura - na (de)balkani zacijata - koi{to ja zasnovaat naracijata na filmot. Vo mojot pristap }e pojdam od glediteto na diskursot na "balkani zmot"² i na "orientalizmot"³, taka kako {to se tuka prisutni⁴. Voedno, }e se povikam na postkolonijalnata kritika⁵. Sovremenata diskusija za postkolonijalnata kritika mora da se zeme predvid, tokmu

poradi pretpostavkate deka balkanski ot postkolonijalizam ("polukolonijalni ot" i "neokolonijalni ot" status na Balkanot⁶) e nesvedljiv na polo' bata i na Tretiot svet i na Orientot, onaka kako { to go radikalizira Edvard Said. Balkanskoto u-estvo⁷ vo invencijate na obe strani na kolonijalnite granici ja uriva rigidnosta na sistemot. Poradi toa, za definirawe na kolonijalno-kolonizatorskata pozicija na Balkanot, za nas e poupotrebivo tokmu razmisluvaweto na Spivak. Spivak ja brani tezata deka drugi ot, kolonizirani ot, ne smee na zapadni ot kolonijalizam da mu go sproтивstavi svojot (nacionalen) identitet, tuku deka, naprotiv, drugi ot bi trebalo da ja brani tokmu neodredenosta, mnogokratnosta, ambivalentnosta i diskontinuiranosta na svoje odrednici, koi ne se samo etni-ki, tuku i klasni i rodovi, { to -esto vodi do zaguba na mestoto, odnosno do pojdovnata to-ka za kontra-naracijata. Kritikata pak, koja na Said mu ja upati Homi Baba, podednakvo gi razotkriva strategijate na kolonizirani ot: toj u-estvuva vo proizvodstvoto na stereotipite, pa vo dvonaso-nata i dvosmislenata igra na zamena na identitetite, invencijata na adresatot se gubi, a stabilni modeli vsu{nost nema. I vo taa smisla, predmet na analiza ovde }e bide podednakvo ambivalentnata pozicija na balkanskite kulturni vo diskursot na balkanizmot, odnosno balkanskoto u-estvo vo invencijata, kako i konstrukcijata na granicite (teritorijalni i imaginarni), onaka kako { to e pretstaveno vo filmot na Man-ovski.

I. TRANSGRESIJA NA @ANROT: **I STERN**

1. (De)balkanizacija ili amerikanizacija na Balkanot
Man-ovski, vo Pra{ina, go transponira vesternot vo "istern", prenesuvaj}i go vrz balkanskoto tlo na po-etokot na XX-ot vek. Ovaa primena na 'anrot vestern, eden od najpopularnite oblisci na prika'uvawe na amerikanskata

istorija, vrz Istokot i brz balkanskata istorija, pretstavuva transgresija na vospostavenite 'anrovski, narativni i ideološki normi i granici. Provokacijata na isternot e golema: Balkanot gi asimilirala i presvrtil brojnite kulturni stereotipi na popularnata kultura na Zapadot, imeno filmot, osobeno 'anrot na vesternot. Man-evski ja -ita balkanskata istorija i nejzinata matrica so posredstvo na matricata na vesternot, i pre-ekoruvajji ja ni vnata tradicionalna distinkcija, gradi komunikacija me|u niv, nekakov odnos (nasli-nost, mo' ebi). Granicata i distancata koja gi delela Diviot Istok od Diviot Zapad postepeno se bri{e vo filmot koj e "balkanski vestern". Amerikanskiot (anti)heroj Luk, poteknuvajji od surovata i nasilna amerikanska granica, sovr{eno se snao|a vo taa surova i nasilna grani-na zemja na Evropa {to ja pretstavuva Balkanot⁸. Diviot Zapad se pronao|a vo Balkanot i Balkanot se pronao|a vo Diviot Zapad.

No, bidejji filmot gi pre-ekoruva ne samo prostornite tuku i vremenski te granici, Balkanot od po-etokot na XX-ot se nao|a slepen do Wujork od po-etokot na XXI -ot vek. Minatoto tuka stanuva sega{nost, i sega{nosta stanuva minato⁹. Me|u dvete ve}e nema jasni granici. Ovaa kinematografska i narativna postapka na navodno pre-ekoruvawe i nepo-ituvawe na tradicionalnite granici, ovaa transgresivna postapka na "balkansko" ili, vo slu-ajov, "parodisko" prisvojuvawe na 'anrot vestern, najpopularniot i "izvoren" amerikanski 'anr, mo' e delumno da gi objasni reakciite na odredena "zgadenost", na "odbivnost" ili na "izgubenost" {to gi predizvikuva filmot. Na "Zapadot" ne mu se dopadnal gestot so koj negovata popularna kultura e oskvernavena, demistificirana, denaturalizirana i razotkriena vo nejzinite najskrieni mehanizmi na kulturna kolonizacija. Andreas Kilb, poznat germanski filmski kriti- ar, pi{uva vo vraska za Pra{ina : "S# }e be{e kako {to

treba, dokolku filmot ne se pretstave{e pred gleda-ite kako obid za transponirawe na matricata na amerikanskata kinematografija vrz tloto na porane{ nata jugoisto-na Evropa! (...) Man-evski sozdal ovde nekoj vid ”{ pageti vestern” { to vo sloboden prevod bi mo’ ele da go imenuvame ”burek” ili ”}ebap vestern”! [to sekako e neseriozno, so ogleđ na serioznosta na nastanite vo Makedonija”¹⁰. Pre-ekoruvaweto { to go napravi Pra{ina, pred s#, bi bilo menuvaweto na ”dozvolenite” kodovi na balkansko pretstavuvawe: narativniot vestern kod e strogo rezerviran za duelite na kaubote koi{ to se borat za individualnata sloboda vo Amerika, dodeka kodot na ”vojnata na krvta, na jazikot, na tradicijata i na religijata”¹¹ treba da bide formulata na vistinито svedo{ tvo rezervirano za Balkanot, koe vo edno integralno opfa}awe na istorijata, treba da mu gi objasni na Zapadot zbidnuvawata { to mu se nejasni.

Postavuvaj}i gi dvata imaginarni koda - ”balkanski ot” i ”amerikanski ot” vo ogleđalo, eden nasproti drug, Man-evski gi dekonstruira i gi razotkriva me|usebno kako narativni, kulturni i fantazmatski konstrukcii. ”Superiornite” moralni i teleolo{ki reperi na amerikanskata istorija/prikazna, se vkrstuvaat so onie na drugata, balkanskata, istorija/prikazna i se rasprsnuvaat; se udvojuvaat vo citati i fikcionalni kodovi. ”Dobrite” i ”lo{ite” momci (Amerikanci i Makedonci, kauboi i komiti) se prepoznavaat me|usebno, preslikuvaj}i se i citiraj}i se kako stereotipi (istovremeno pre-ekoruvaj}i gi stereotipnite ramki). Man-evski na ovoj na-in ja kritikuva i ja dekonstruira pretstavata/slikata { to ja sozdava Amerika/Zapadot za ” Makedonija /Balkanot”, istovremeno dekonstruiraj}i edna odnapred konstruirana pretstava/slika na ”Amerika/Zapadot”. ”Amerikanizacijata”, primeneta vrz Balkanot, voedno e postapka na distancijacija i dekonstrukcija na odredena slika { to Amerika bi ja proizveduvala za samata sebe.

Me|utoa, vo igrata, koja e opasna - ambivalentna, so naraciite i konstrukciite, vo taa igra na nivno parodirawe, Pra{ina voedno ja razotkriva postapkata na naturalizirana i/ili nacionalisti-ka konstrukcija na "stvarnite" balkanski granci. Pra{aweto koe{to ni se nametnuva ovde, vo odnos na postapkata na dekonstrukcija na naraciite i konstrukciite, me|utoa, e dali taa postapka e uvidena kako takva od publikata, odnosno kako postapka koja voedno gi dekonstrui ra aktuelnite makedonski nacionalisti-ki pretstavi i identifikacii? Igrata so naraciite i konstrukciite bi bila opasna, za{to granicata me|u igrata na dekonstruirawe na nacionalizmot i nacionalisti-kata "igra" na konstruirawe e "liminalna"¹² (odnosno, balkanska). Tokmu zatoa, Pra{ina mo' e, isto taka, da predizvika i istovremeno da sozdava nekriti-ki reakcii na kolektivna identifikacija, osobeno od strana na gleda-ite naviknati na balkanizirakite pretstavi. Vo taa smisla, mo'eme da si go postavime pra{aweto, dali "amerikanizacijata" na makedonsko-balkanskata prikazna vo Pra{ina funkcionirala isto kako postapka na (avtokriti-ka) dekonstrukcija na istata? Taka, "isternot", od odredena makedonska publika be{e do'vean tokmu kako "amerikaniziran". Prikaznata, navodno, ja ima zagubeno svojata "balkanska du{a"¹³ i e raska'ana so "distanca". Dali ova potvrduva deka dekonstrukcijata funkcionirala podednakvo i vo ovoj slu-aj, ili pak stanuva zbor za nostalgija po "balkanskata avtenti-nost", zagubena so "amerikanizacijata"? Od druga strana, "amerikanizacijata" vo Pra{ina, igraji si so transponiraweto na kodot {to e hegemoniski rezerviran za vesternot vrzedna "isto-na prikazna", sosema ja ohrabri i ja izraduva "nacionalnata" publika, odnosno makedonsko-balkanskata publika da sonuva za Amerika (ili za "balkanizacija" na Amerika?). Amerikanizacijata na makedonsko-balkanskata prikazna, poddr'ana u{te pove}e,

potvrdena preku nejzino pro{iruvawe i opolnomo{tuvawe, ja napravi (imaginaro) u{te posilna, i im se vide "hegemoniska", pravej}i ja "amerikanska", odnosno "zapadna". Mo'ebi, na prv pogled, postapkata na "amerikanizacija/okcidentalizacija" na makedonsko-balkanskata istorija i ne izleguva od ramkite na objektot na aktuelnata nacionalisti-ka - makedonska 'elba?

2. Balkanizacija na Amerika

Pra{ina, sprotivno na Pred Do`dot, e okarakterizirana od neкои kriti-ari, kako David Straton od holivudski Variety, kako film koj "izobiluva so nasilstvo, pa zapadnata publika te{ko }e go primi". Zatoa se nametnuva nu'osta da se predupredi publikata (na nenasilni-ките amerikanski filmovi) koja{to ne e naviknata na toa "-isto balkansko" nasilstvo.

Zna-i, Man-evski voedno ostvaruva "balkanizacija" na Amerika vo Pra{ina. Angela, }erkata na Daskalot, nacionalniot heroj na mladata makedonska revolucija, odi da 'ivee vo Amerika, vo Wujork, propagiraj}i ja "vistijskata prikazna" za Makedonija. Kodot vo koj{to e prika' an Wujork, e isti ot onoj na nasilstvoto, surovosta, haosot i korupcijata, koj{to funkcionira{e za imagologijata na Balkanot. "Balkanskoto" nasilstvo i surovost tuka se prestoruvaa vo "wujor{ko" nasilstvo i surovost (vsu{nost, voobi-aenoto nasilstvo i surovost od mnogubrojni amerikanski filmovi). Dali, ottuka, Amerika bi bila "balkanizirana", onakva kakva {to Amerikanci te mo'ebi nikoga{ ne ja sogledale? Ili pak, Balkanot e onoj {to tie ne go razbrale dobro? U{te edna{, nasilstvoto i surovosta vo Pra{ina, kako zaedni-ki imaginarni kodovi, funkcioniraat kako kodovi koi gi "pre-ekoruvaat" graniците, za{to (nedozvoleno) gi pribli'uvaa dvata imaginarni prostora.

3. (De)balkanizacija i (dez)amerikanizacija vo Pra{ina

Vo Pra{ina, Man-evski ostvaruva hibridizacija na pretstavite, me{awe na adresantite i adresatite. Pretstavite se razmenuvaat, se nabqduvaat i me|usebno se preispituvaat. Vesternot go nabqduva isternot istovremeno bivaj}i nabqduvan od nego, isternot go nabqduva vesternot istovremeno bivaj}i nabqduvan od nego. Imaginarnite konstrukcii se ogleduvaat edna vo druga. Pritoa, vo taa galerija na ogledala i odrazi, pretstavite se reflektiraat beskone-no, udvojuvaj}i se i rasprsnuvaj}i se, no i poddr'uvaj}i se i zatvoraj}i se me|usebno. I balkanskata refleksija ovde, se -ini, e narcioidna, odnosno balkanizirana-ka.

11. BALKAN(I ZMOT)/AMERIKA(NI ZMOT) VO PRA[INA

Pri edna prva analiza na narativno-temporalnata struktura na Pra{ina, jasituirame narativnata sega{nost vo dene{en Wujork, kade poleka umira Angela, raska'uvakata na fabularnata makedonsko-balkanskata prikazna. Balkanot se javuva tuka sekoga{imaginarno konstruiran samo vo minatoto i vo spomenite, kako kontrapunkt na sega{nata wujorka stvarnost. Tokmu taa imaginarna balkanska pretstava vo Pra{ina bi sakale da ja razgladame od poblisku.

1. Zamisluvaj}i go Balkanot : Balkanizmot vo Pra{ina

Balkanizmot¹⁴ e diskursot koj go ozna-uva, go sozdava i obel'e' uva Balkanot kako imaginarna pretstava/konstrukcija. Balkanot sekoga{bi bil zatvoren vo balkanskite i imaginarni granici na balkanizmot. Pra{ina na M. Man-evski si igra so taa zarobuvana konstrukcija/prestava, citiraj}i go i parodiraj}i go nejziniot balkanisti-ki diskurs.

Zna-i, vo Pra{ina, Balkanot/Makedonija postoi edinstveno vo spomenite i vo istorijata na Angela (starata Makedonka koja umira vo tu|ina), minuvaj}i preku pogledot na Luk (amerikanski ot kauboj koj{to doaja na Balkanot vo potraga po avanturi i zlato). Balkanot tuka e zasekoga{

si tui ran vo imagi narnoto balkansko mi nato, toj e zasekoga{ fantazma, ambi val enten objekt/abjekt na ' el ba i zgrozuvawe. Toj sosema soodvetstvuva so ambi val entnata slika koja za nego ja gradi di skursot na Balkanizmot, kako { to go anal izi ra Todorova vo svojata kni ga Zamisl uvaj}i go Bal kanot.

Balkanot, tuka, e sinonim za eden imagi naren svet koj se odreduva i vo odnos na orientalizmot. Uka' uvaj}i na l i mi nal ni ot karakter na balkanski te kul turi, Todorova ja podvlekuva osnovnata razlika me|u pretstavuvaweto na Orientot i pretstavuvaweto na Balkanot na Zapadot. Za razlika od povrzuvaweto na Orientot so ' enstvenoto, Balkanot, vo Pra{ i na (i vo di skursot na balkanizmot), e nedvosmi sl eno ma{ ki, pri mi ti ven, surov, nasi len, haoti -en, si roma{ en. Toa e svet na izme{ ani kul turi, narodi, jazi ci. Vo ovoj "di vo romanti -en" prostor, narodni ot heroj na makedonskata naci onal na revolucija vo zarodi {, Daskal ot, se bori protiv turskoto ropstvo. Turcite Otomani tuka se zli i poro-ni, lakomi za zlato. Si roma{ ni te, no pravi -ni Makedonci go sakaat zlatoto samo so cel da ja poddr' at svojata naci onal na revolucija. Tuka, Makedonci te se narod koj{ to ' i vee vo oaza, srede eden izopa-en i nasi len svet. Tuka, vo taa nedoprena sel ska i di la, vladee ubavinata i spokojot na sre}ni ot i pri roden bitov ' i vot. Tuka, Neda e i deal izi rana, vel i kodu{ na i ' izneradosna, nevesta-sel anka, koja{ to nosi dete od Daskal ot, dete na makedonskata naci ja, koe }e bi de krsteno Angela. Tuka, se ostvaruva sonot za vra}aweto kon i deal ot na majkata pri roda/' enata naci ja.

Balkanot ovde e voedno i deal izi ranata pretstava na patrijarhal ni ot svet.

2. Bal kani zmot/Makedoni zmot kako Ameri kani zam vo Pra{ i na

Eden od komentari te na kri ti -arot na Evening Standard, Walter vo vrska so Pra{ i na, dadeni za vreme na premierata vo Venecija, e deka fil mot e eden vid poli ti -ki

pamflet, so cel da go spre-i idnoto prikl u-uvawe na Turcija kon Evropskata Unija. Pretstavata na balkanizmot/makedonizmot vo Pra{ina se konstrui ra podednakvo vrz eden mo{ ne biten narativen element. Taa se zasnova na "vkl u-uvaweto" na Amerikanecot (na Zapadot) i na iskl u-uvaweto na onoj koj tuka e dekonstruiran kako balkanski ot drug, orientalecot ili poto-no na balkanski ot musliman. Neda, dobrata Makedonka, koja zboruva angli ski (jazi kot na globalizacijata), veselo mu go objasnuva ednostavni ot narativen princip na Luk: "Turk is bad. Turk kill, army kill. Army is bad. Gangs are bad. Army kill, Arnauts gangs dishonour womans, army burn live babies. You're good gun. Stop kill for gold. Kill for people. Fight for freedom. Join Teacher, his bigands. Kill for tomorrow children. They remember you."

Vo di skursot na balkanizmot, Balkanot se konstrui ra kako krstopat, most, no i kako granica me|u Zapadot i Istokot, me|u Evropa i Azija, me|u hristijanstvoto i islamot. Balkanot e voedno prostor kade{ to se proizveduva "balkanski orientalizam". Onoj del na Balkanot, na koj, vo mitski ot kontekst, 'iveat pravoslavni te Makedonci, vo Pra{ina e pretstaven kako "oaza na mirot", pred da dojdut Otomani te za da ja uni {tat. Vo taa mitska oaza, Makedonci te ne samo {to ja imaat istata hristijanska religija kako Luk i Ilajxa, tuku go zboruvaat i nivni ot jazi k (Neda, so krst na -eloto, nau-ila da zboruva angli ski blagodarenie na misi onerkata Mis Rok¹⁵). Vo smisla na di skursot na balkanizmot, ovaa hristijanska enklava, isto taka, e pretstavena kako neza{titena nasproti nadvore{ nata opasnost na Islamot, imaj}i potreba od poddr{ka i za{tita protiv toa zlo (Luk mora da se vrati vo seloto za da ja spasi Angela). Ovaa krevka oaza e pretstavena tokmu kako imagi narnoto "nepotpol no sopstvo"¹⁶ na Balkanot, kako novoroden-eto {to treba da bide usvoeno i za{titeno od

strana na Zapadot, koj mu e sli-en/bli' en: kone-no, dobri ot hristijani n l l ajxa ja usvojuva i ja nosi so sebe Angel a.

Ottuka, balkanizmot vo Pra{ina, ve}e ka' avme, se dekonstrui ra vrtej}i se i otvoraj}i se kon "Zapadot" i stanuvaj}i "amerikanizam" (i obratno). Pri toa, balkanizmot tuka voedno se dekonstrui ra zatvoraj}i se kon Istokot/Orientot (konstrui raj}i se kako " Zapad na Istokot" ¹⁷). Vo diskursot na balkanizmot, konstrukcijata na balkanski ot identitet se pravi po pat na sprotistavenost na orientalni ot "Drug"¹⁸. Vo Pra{ina Man-evski - tokmu za da n& ja pretstavi podobro balkanizacijata - izbi ra da go smesti odvivaweto na balkanskoto dejstvie na po-etokot na XX-ot vek, vo vremeto na vostanieto na porobenite pravoslavni narodi (ovde Makedonci te) protiv Otomanskoto Carstvo, vo vremeto koga Makedonci te navodno bile ' rvti na mnogubrojni napadi od strana na kriminalnite arnautski bandi. Toa bi bil isti ot Balkan/i stata Makedonija na etni -ka podel ba i na etni -ki i religiozni sudiri, kakvi { to gi naojame s# u{ te denes na naslovni te stranici od vesnici te¹⁹. Ottuka, bi mo' elo da stanuva zbor za eden atemporalen i transistoriski Balkan, ili poto-no neistoriski Balkan na ve- noto vra}awe. Toa bi bil tokmu Balkanot { to e konstrui ran vo diskursot na balkanizmot. I granci te na balkanizmot, kako i oni e od teorijata na postkolonijalizmot²⁰, vo koja kolonizirani te se oni e koi istovremeno ja konstrui raat/sozdavaat svojata kolonizirana sli ka/prestava, se gradat od obete strani. Vo svojot balkanizira-ki gest, Pra{ina gi dekonstrui ra i gi rekonstrui ra balkanski te "kolonijalni" granci .

Me|utoa, vo svojata parodija na balkanizira-ki te pretstavi na "otvorawe" kon "hristijanstvoto" i kon "Okcidentot" i na zatvorawe kon "islamot" i "Orientot", Pra{ina rizikuva da bide pro-itana kako prodol' uvawe na edna oficijalna nacionalisti -ka politika na dene{ na

Makedonija. Iako scenarioto bilo napi{ano sedum godini pred izleguvaweto na filmot, Pra{ina se gradi tokmu okolu mitot na orientalniot, ili poto-no, na muslimanskiot "Drug", koj ve}e be{e prisuten vo balkanskata atmosfera na reinvencija na nacionalnite kulturi²¹. No, toa istovremeno e isti ot onoj mit na Drugi ot, odnosno na Indijanecot i na negovi ot genocid - vrz koj se vospostavila Amerika (i vrz koj, donekade, se vospostavuvaat SAD i denes), i so koj se soo-uva vo ova balkanizirana-ka pretstava. Voedno, Man-evski ironi -no go servira, citira, tokmu mitot vrz koj se zasnova zapadnata civilizacija, mitot na superiornosta na hristijanstvoto.

3. Zamisluj}i ja Amerika vo Pra{ina

Ako vo Pra{ina Balkanot e ve}e sekoga{ imaginen, toj bi se konstruiral vo kontrapunkt so realnosta na gradot Wujork kade{to e situiran narativni ot prezent. No kako vo Blow up na Antonioni, kolku pove}e se dobli' uvame, tolku pove}e granici te me|u realnosta i imaginarnoto stanuvaat matni, nejasni. I Amerika, ve}e rekovme, vo Pra{ina e balkanizirana. Takov e grani -ni ot Div Zapad, takov e podednakvo dene{ni ot Wujork, pretstaven/balkaniziran od Man-evski, kade {to se prepletuvaat sega{nosta i minatoto, ovde i na drugo mesto. No vo toa zamisluvawe na Amerika, osobeno "the american dream" (onaka kako {to e pretstaven vo Holivud) e onoj {to Man-evski go dekonstruiral!

Realnosta se gubi vo Pra{ina, ostanuvaat samo konstrukcii te, pretstavi te. Amerikanski ot mit e dekonstruiran od balkanski ot - i obratno.

III. PREMI NUVAWETO NA BALKANOT I LI VRA]AWETO KON BALKANOT

1. Balkanski te granci

Pra{ina e film za patuvaweto niz prostorot i vremeto (po-etnata to-ka e Wujork, minuvaj}i preku Divi ot Zapad,

preminuvaj}i go Atlantskiot Okean i Evropa, za da stigne do Balkanot). Prvobitnata inverzija { to ja ostvaruva filmot e onaa na prevrtuvaweto na tradicionalното (pe-albarsko) patuvawe. Fabularното patuvawe kon "vetenata zemja", ovde se ostvaruva vo sprotivniot pravec. Voedno, voobi-aenoto kolonizatorsko osvojuvawe na "noviot svet", vo Pra{ina se presvrtuva vo kolonizirawe na "stariot svet". Nasokata na patuvaweto, zna-i, e onaa na spu{taweto kon Balkanot.

Patuvaweto, ponatamu, ovde e silno hierarhizirano i opredeleno od kod, vo koj{to - kako vo diskursot na orientalizmot - pravo na preminuvawe na granicite me|u Amerika/Zapadot i Makedonija/Istokot bi imale, pred s#, dvajcata zapadwaci, Amerikancite Luk i Ilajxa, koi ja napu{taat svojata zemja i go zapo-nuvaat pate{estvieto od Diviot Zapad kon Diviot Istok. Potoa, eden talka-ki strip-junak, simbolot na zapadwa-kiot avanturist Korto Malteze, odedna{niknuva srede Balkanot. Likovite od balkansko poteklo, od druga strana, ne smeat da ja napu{tat teritorijata na Balkanot (so iskluk na Angela, za koja{to }e zboruvame mal ku podocna).

Kodot na patuvaweto na Luk i Ilajxa kon Balkanot, odvivaj}i se na po-etokot na 20 vek - koga, me|u drugoto, imaginarnite mapi na Balkanot dinami-no se menuvaat pod vlijanie na sozdavaweto na nacionalnite dr'avi - voedno bi go imenuvale kako "nacionalen". Vo edno nacionalno i podednakvo orientalizira-ko i balkanizira-ko dvi'ewe na neednakvost, Amerikancite/Zapadwacite - od ma{ki rod - se onie koi, pred s#, gi preminuvaat "nacionalnite" granici, ili granicite me|u Okcidentot i Orientot/Balkanot vo Pra{ina. Me|utoa, toa ne e podednakvo primenlivo na site Amerikanci/Zapadwaci: taka, Lilit, kurvata i 'ena na Ilajxa (u{te eden 'enski arhetip!), ostanuva vo Amerika za da se samoubie, davej}i se (kako Ofelija), za da gi izmie svoite grevovi. Ottuka, kodot na nacionalnata ili teritorijalnata

transgresija mu ostava mesto na eden drug kod koj go poddr' uva: toa e patrijarhalniot kod na polovata/rodovata podelba. Tokmu patrijarhalniot kod e onoj { to vo Pra{ina gi "preminuva" nacionalnite i teritorijalnite granici i koj{ to ja povrzuva Amerika so Balkanot. Toj patrijarhalen kod e isto taka i osobeno inherentniot balkanski kod od diskursot na balkanizmot, koj gi poddr' uva pretstavi te vo Pra{ina.

Vo balkanskiot patrijarhalen kod Balkancite se dol' ni da ostanat vo ramkite na nivnata tatkovina/teritorija. Vo ramkite na Balkanot, pred s#, vojnicite na Otomanskata armija, na -elo so Kapetanot poligl ot (lingvisti -ki ot nomad), se oni e koi ja zapednuvaat i ja krstosuvaat, nadolgo i na{ i roko balkanskata teritorija. Potoa, sledat -lenovite na raznite kriminalni i arnautski bandi koi pqa-kosuvaat niz Balkanot. Poblisku i okolu svoite rodni ogni { ta se nao|aat makedonskite revolucioneri, pridvi' eni tokmu od nacionalno -uvstvo. Vo srceto na svoite makedonski sela se nao|aat starcite, decata, no pred s# ' enite, i osobeno Neda. Makedonskata/balkanskata patrijarhalna ' ena ne treba da go napu{ ti svoeto patrijarhalno/nacionalno rodno ogni { te²² -ie obel e' je e taa: ' enata-nacija²³.

Zna-i, vo Pra{ina ne e samo nacionalniot ili kulturni ot kod (amerikanskata/zapadnata ili makedonskata/balkanskata pripadnost) toj { to ja proizveduva neednakvosta vo pre-ekoruvaweto na granicite, tuku isto taka, ili u{ te pove}e, nejziniot inherenten patrijarhalen (balkanski i balkanizira-ki) kod.

Edno prividno pre-ekoruvawe na ovoj kod, eden neo-ekuvan presvrt na prikaznata, me|utoa, se slu-uva na krajot na Pra{ina: Angela, makedonskoto ' ensko bebe na Neda i Daskal ot, mu e dodelena na Amerikanecot Ilajxa, za da ja spasi i odgleda, i za da ja odvede so sebe vo Amerika. Angela e edinstveni ot/edinstvenata Makedonec/Makedonka

koj/koja gi pre-ekoruva balkanskite grani ci vo Pra{ ina. No za toa, taa ima potreba od pomo{ (za vi za, mo' ebi ?), od pomo{ ta na eden Amerikanec. Toa e edinstveni ot na-in, navi dum, na koj eden/edna Balkanec/Balkanka mo' e da go napu{ ti Balkanot (vo ramki te na pol i ti kata na balkanizaci ja).

No, ve}e potcrtavme, grani ci te na balkanizaci jata ne se gradat samo odnadvor, od "Zapadot". Pra{ aweto koe{ to n& se nametnuva tuka e, dali Angela, vo Pra{ ina, navi stina izleguva od Balkanot, premi nuvaj}i gi nadvore{ ni te grani ci, ili pak ostanuva zatvorena vo negovi te inherenti grani ci?

2. Dekonstrucijata na balkanski te grani ci

Taka, Pra{ ina zapo-nuva so di sloci rani ot balkanski subjekt, Angela - Makedonka vo Wujork (dvojni kot na re' iserot Mil-o Man-evski, koj i sami ot ' ivee i raboti vo Wujork?²⁴), zna-i, ameri kanska Makedonka ili makedonska Ameri kanka, koja{ to umi ra sama, vo tu|ina, daleku od rodnoto ogni { te. Tokmu od Wujork, taa ja raska' uva svojata izvorna, balkanska prikazna. Dali lokacijata, koja vo me|uvreme stanala nesigurna, promenli va, transteri torijalna, bi zna-el a deka balkanski ot subjekt - vo Pra{ ina - otsega e decentri ran? Tradi ci onal no zatvoreni ot vo balkanski te grani ci subjekt, koj otsega bi gi premi nuval grani ci te me|u Balkanot i Amerika so avion (transgresi vnata ma{ ina par excellence!), ovde ve}e bi bil "post-balkanski". Pa, koe bi bilo, toga{, zna-eweto na ovaa transformaci ja? Angela, so zagubena lokaci ja, otsega bi bila toj mnozi nski, hi bri den, di skontinui ran i proti vre-en subjekt (za koj{ to zboruva, me|u drugoto, i postkoloni jalnata teorija), { to voedno bi bilo pojdo vnata to-ka na kontra-naraci jata²⁵.

Aeropl an go presekuva balkanskoto nebo vo Pra{ ina za da go ozna-i po-etokot na XX-ot vek. Novi ot vek, od svoja strana, go ozna-uva po-etokot na novi ot ' ivot na Angela, koja najposle se oslobodila od svoeto zato-eni { tvo vo balkanski ot mit. Xambo xetot, koj{ to na krajot od Pra{ ina

kone-no go se-e balkanskoto nebo, prenesuvaj}i ja pepelta na Anxela, go ozna-uva po-etokot na XXI-ot vek. Dali grani ci te bile preletani?

I V. " POST-BALKANSKA" I STORI JA/PRI KAZNA?!

1. Balkanskata prikazna: rodovata/pol ovata predodredenost na prikaznata vo Pra{ina

"Pra{ina e film za raska' uvaweto prikazni, za toa kako istorijata e raska' ana (ne nu' no golemata istorija na bitnite nastani, tuku voedno i malata istorija na edinstveni ot poedinec) i za ona {to go ostavame zad sebe koga }e n# snema." veli Man-evski vo edno svoe intervju²⁶. Angela, zna-i, hi bri dni ot subjekt, akti vnata (otkornata) ' ena koja navidum gi ima premiato balkanski te patrijarhal ni grani ci, a ne "golemata" tradici onalna i storija/pri kazna, e onaa koja{to mu ja raska' uva - vo tradici jata na balkanski te epski raska' uva-i - svojata "li -na" prikazna/i storija na Ex, {armantni ot kradec vo potraga po skrienoto zlato. Scenata vo Pra{ina, koja{to e najrepresentativna za toa narativno u' ivawe e onaa, vo koja Angela vo tekot na svojata prikazna, kako so vol {ebno stap-e, gi bri {e eden po eden vojni ci te na mo}nata Otomanska armija²⁷. Pra{ina e, zna-i, film za radosti te i slobodite na raska' uvaweto, koe{to gi ima pre-ekoreno si te balkani zi ra-ki pri nudi?

Me|utoa, ima ne{to (namerno?) somni telno vo toa "pre-ekoruvawe" na raska' uvaweto na Angela...

Pred s#, Angela go nema ostvareno sama svoeto prvobitno teri torijalno (i narativno?) pre-ekoruvawe, tuku so pomo{ta na Ilajxa, Amerikanecot. Potoa, na krajot, taa go izvr{uva krajnoto pre-ekoruvawe na teri torijalnite (i imagi narni?) grani ci, u{te edna{so pomo{ta na ma' , ovoj pat Afro -Amerikanecot Ex. Prvi ot pat, taa e novoroden-e (simbol na prirodna i na ra|aweto²⁸) i ima apsolutno potreba od vozrasen ma' , kauboj (simbol na amerikanskata popul arna kul tura) za da & pomogne da gi premi ne grani ci te

na nejzino "mesto na rajave"²⁹. Posledni ot pat pak, taa e ve}e mrtva, taa e pepel (simbol na smrtta, na u' asniot lik na prirodata), i ovde taa povtorno ima potreba od ma' , Ex, za da ja neutralizira smrtta³⁰ (so prodol' uvaweto na prikaznata) i za da go izvr{i kulturni ot ritual na pogrebuvaweto, ritual ot koj voobi-aeno - na Balkanot - go izvr{uvaat ' eni³¹. (Bi sakale samo da spomeneme deka identitetot na Ex vo Pra{ina se konstruira okolu ambivalentnosta, na {to }e se navratime podocna).

Od druga strana, prikaznata na svojot 'ivot, {to Angela ja raska' uva od svojata smrtna postela, e prikazna od koja taa e "otsutna" i koja zapira tokmu vo migot na nejzino rajave vo 'ivotot. Vo Pra{ina, Angela postoji samo kako raska' uva- na prikaznata, taa ne e tolku onaa koja{to ja sozdava prikaznata/istorijata (i pokraj nejzinite vme{uvawana epska raska' uva-ka), kolku {to balkanskata prikazna/istorija, s# u{te i povtorno ja sozdava nea. Vo balkanskata tradicija, usnata epska tradicija voedno pretstavuva bogat izvor na represivni modeli na 'ensko odnesuvawe. Se -ini kako Angela da nema pravo povtorno da stane subjekt vo filmot, kako nejzinata dol'nost da e, vo soglasnost so tradicionalni ot patrijarhalen (i raska' uva-ki³² ?) kod, samo onaa na raska' uva-ka na prikaznata/istorijata na drugite, na balkanskata prikazna/istorija, vo koja ma'ite s# u{te i sekoga{ se subjekti. Balkanskata prikazna {to taa ja raska' uva od Wujork, re-isi 100 godini podocna, otkako pre'iveala cel eden 'ivot ispolnet so avanturi {to samo mo'eme da gi pretpostavime i zamislime od fotografiite koi beglo svedo-at za niv vo filmot, ostanala re-isi "nepromeneta" vo odnos na svojot izvoren kod. Prikaznata e zatvorena vo svoje balkanski granci i stereotipi, zatvoraj}i ja, isto taka i Angela vo sebe. Dominantni ot balkanski diskurs ja zapednuva polo' bata na marginalni ot, "Drugiot", 'enata.

Angela, dislocirani ot " post-balkanski " subjekt, vo Pra{ina se -ini istovremeno nesposobna da izleze od fiksnata/fiksaci skata balkanska lokacija, ne mo' ej}i da gi pre-ekori imagi narni te granci .

Spored patrijarhalni ot kod, prostorite na dvi' ewe za Balkankite se strogo odredeni . Nadvor od patrijarhalni ot dom, na Balkankata i' se zakanuva simboli -no teritorijalno kaznuvawe na ' enskoto telo i smrt. Uspe{na fotografka, aktivna vo javnata sfera, Angela "za kazna" ostanala bez potomstvo. Na Zapad, vo tu|ina, taa e osudena da umre "sama kako ku-e" (spored zborovite { to Neda mu gi upatuva na Luk). Nejzinata posledna ' elba e, posle smrtta, pepelta da i' bide rasfrilana tamu kade { to se rodila. Urnata so pepelta vo scenarioto e zavitkana vo crvenoto makedonsko zname, kako Angela vsu{nost nikoga{ da ne bila subjektot na taa makedonska prikazna, kako taa otsekoga{ da bila samo nejzin objekt: ovde, ' enata e -uvarka na nacionalnite vrednosti i na tradicijata. Nejzinata uloga e su{tinska za nivnoto za-uvuvawe. Taa e onaa, koja ja prenesuva nasledenata prikazna, onaa { to go garanti ra kulturni ot kontinuitet i obnovuvaweto na nacionalni ot duh.

Angela, zna-i, e dislociranata raska' uva-ka na balkanskata prikazna, -ii pretstavi /granci se te{ko premi nivi. Vo ramkite na taa naracija taa e voedno balkanskata druga, egzilantka, emigrantka, obespravena zasekoga{ ...

2. "Kaj li ti odi glasot koga te nema ve}e ?"

Toa e pra{aweto { to re' iserot Man-evski go postavuva kako moto na ovoj film za slobodata na raska' uvaweto. Glasot vo filmot e onoj na Angela - stogodi{ nata [eherezada, prika' ana kako ja raska' uva prikaznata do posledni ot zdi v.

@enata (ne samo) vo balkanskata kul tura, e onaa koja e bezglasna, onaa koja{ to e nemi ot, subal teren subjekt³³.

Glasot e privilegija na ma{kiot subjekt. Dal i Man-evski vo Pra{ina ostvaruva transgresija na balkanski ot patrijarhal en kul turen kod, dodel uvaj}i & glas na Angela ? Dal i to j mu dodel uva dovol no prostor na ' enskoto iska' uvawe, koe dotoga{ bilo zadu{eno od dominantni ot patrijarhal en di skurs? Glasot na Angela e voedno glasot na nejzino telo pred izdi{uvawe. Pretstavena kako agonizira na svojata bolni -ka postela, taa e otel otvoruvaweto na uni{tuvaweto, na poni{tuvaweto na subjektot i na teloto (dal i mo' ebi za{to e ' ena, za{to ' enata e sekoga{ ve}e objekt/abjekt ?). I, zna-i, glasot, prikaznata, kul turata e ona koe{to treba da ostane koga teloto (' enata) umira, koga se pretvora vo Pra{ina. Na Balkanot, voedno, postoji tradicijata na slepите raska' uva-ki na epska poezija, koi{to se nare-eni "slepici" i koi ja parodirale ma{kata herojska tradicija. Tie ja otkupile privilegijata na svojot glas so svoje te o-i. Angela, se -ini, ja otkupila privilegijata na svojot glas so svojata smrt (kako Male-kata Sirena). Raska' uvaweto, samo po sebe, bi pretstavuvalo obid da se pobedi smrtta. No tokmu smrtta na ' enata i na nejzino telo bi bila nu' ni ot uslov za opstojuvaweto na balkanskata prikazna, odnosno balkanski te ili poto-no balkanizira-ki te di skursi i kul tura.

Pra{aweto koe{to mo' eme kone-no da si go postavi me vo odnos na pretstavuvaweto na Angela vo kontekst na Pra{ina, tretiraj}i ja vo terminite na subal ternata ' ena i inspiriraj}i se, zna-i, u{te edna{, od postkolonijalna teorija, e slednoto: dal i "navistina" tuka stanuva zbor za glasot na Angela, kako "edinstven poedinac" koj{to ja raska' uva svojata "li-na verzija" na balkanskata prikazna/i storija? Svedo{tvoto na subal ternata ' ena vo postkolonijalna teorija e tokmu svedo{tvo na nejzino otsustvo. Ti{inata na subal ternata ' ena kaj Spivak, zboruva za granci te na istoriskoto znaewe. Ti{inata na subal ternata ' ena svedo-i za nemo' nosta da se povrati, da se nadomesti

'enskiot glas, za{to na 'enata ne i' bila dadena pozicija na subjekt za da zboruva. Prostorot na subalternata 'ena koja{to e svedena na ti{ina e aporeti -en. Prepoznavaweto i priznavaweto na subalternoto, kako granicata na znaaweto, mu se opira na paternalisti -kiot obid za "vra}awe/nadomestuvawe na subalterni ot glas" i n# frustrira vo na{eto povtoruvawe na imperijalisti -kiot obid da zboruva za subalternata kolonizirana 'ena. Spivak veli deka proektot na vra}awe/nadomestuvawe po-nuva onamu, kade {to se bri{e subalternoto, samata negova mo'nost e znak za negovata nevozmo'nost i pretstavuva intervencija na istori -arot-kriti -ar, -ij diskurs mora uporno da bide preispituvan i na -ie prisvojuvawe na drugi ot treba budno da se vni mava.

Mil -o Man-evski vo Pra{ina, dekonstruiraj}i ja pozicijata na raska' uva~ na Angela, stavaj}i ja vo pozicija na "prazen citat"³⁴, voedno ja dekonstruirava pozicijata na balkanizira-ki te naratori i na nivnite naracii/prestavi na balkanizirani zmot.

Pred umirawe, Angela³⁵, mu ja predava "svojata" prikazna na kradecot Ex (ANGELA: "Tvoja sega"), za toj da ja prenese ponatamu. Novi ot raska' uva~, Afro-Amerikanecot Edge (rab), so pove}ekratnosta, protivre-nosta i diskontinuiranosta na svoite odrednici, bi bil glasni kot na liminalnata (postkolonijalna) polo'ba me|u svetovite i so negovi ot lik, kone-no, bi se uki nala pozicijata na balkanizira-ki ot i balkanizirani ot raska' uva~.

3. Prikaznata na "Angela"

Pra{ina e film koj{to se obiduva da dekonstruirava odredeni balkanizira-ki kolektivni prestavi i ograni-uvawa, da gi naglasi pocrtuvaj}i gi ima' iraj}i gi, soo-uvaj}i se istovremeno so rizikot i bivaj}i pro-itan na prvo nivo. Vo svojata igra na narativna dekonstrukcija, na di slokacija/promena na narativnata gledna to-ka, ili na

prisvojuvawe na glednata to-ka na drugi ot, Pra{ina se dekonstrui ra okolu postapkata na konstrui raweto, na pretstavuvaweto i na prisvojuvaweto, manipul iraweto, na diskursot/sli kata na/za drugi ot, na/za Bal kanot, na/za ' enata.

I tokmu (odgovornosta za) konstrukcijata na ova a pretstava na drugi ot, ili poto~no, toa prisvojuvawe na drugi ot, istovremeno e razotkri eno i pri ka' ano vo Pra{ina, koga vo eden kadar od filmot, vo edna intermedijalna (i interseksualna) postapka na taa igra na subverzivni prepravawa/maski rawa {to ja pretstavuva Pra{ina, se pojavuva edna "stara" fotografija, poka' uvaj}i go re' iserot na filmot, sami ot Mil~o Man~evski, travestiran vo ' ena, parodiraj}i ja dodeka ja performira, majkata na Luk i Ilajxa³⁶.

V. VRA]AWE KON PRA[I NATA I LI POLETUVAWE KON NEBOTO?

Obiduvaj}i se da ja zavr{ime ova a dolga, a se pak nedovolna analiza na Pra{ina, }e go citirame ve}e navedenoto pra{awe {to stoi kako moto na filmot, refomul iraj}i go: dali ona koe{to ostanuva na krajot e samo nemo' nosta da se izleze od diskursost na balkanizacijata, samo sleguvawe kon Bal kanot, vra}awe kon Pra{inata, pepel (pepel ot na Angel a ?). DUST TO DUST? ASHES TO ASHES?

Ili pak, ostanuva lesnotijata na (postmodernisti~koto) poletuvawe na Pra{ina i na negovata prikazna vo xambo xetot³⁷, koga vo posledni ot kadar na filmot Ex ja sre}ava Emi (likot na kone~no obeskokorenata patni~ka?), za da mo' e vo edna re~isi anti gravitaci ska atmosfera, da i' raska' e od novo, da & prenese, da & predade, radosno i razli~no, edna mo' ebi poinakva - filmska, lete~ka - stori ja od vkorenata balkanska prikazna. (EJMI : Super prikaska. EX : Tvoja sega). Mo' ebi tokmu tuka, kade {to nekoga{ letal Siljan [trkot (od prikaznata na Marko Cepenkov³⁸), nad balkanizira~ki te granici, kon lesnotijata (od Amerikanski te

lekcii na Italo Kalvino, mo' ebi ?), se otvora prostorot na balkanskata dekonstrukcija, i se otvora neboto - beskone-noto filmsko platno.

EKST. NEBO. DEN.

Crveni ot xambo xet se pojavuva od zad oblak, potem is-eznuva zad drug.

Sre}nata smeana Ex i Ejmi odeknuva na sino to nebo.

PREGORUVAWE

KRAJ³⁹

¹ Naslovot na eden od tekstovite za taa namena be}e «Slu-ajot Pra}ina, ili kako Makedonija ja zagubi bitkata za vistinata», Vest, 22-23, dekemvri, 2001

² Vidi Marija Todorova, Zami sluvaj}i go Balkanot, Magor, Skopje, 2001

³ Vidi Edvard Said, *Orientalism*, New York, 1978

⁴ Vidi Marija Todorova, op.cit. str.27: "Za razlika od orientalizmot, koj} to e di skurs za nametnatata sprotnost, balkanizmot e di skurs za nametnata dvosmi slenost".

⁵ Vidi osobeno G. Ch. Spivak, *In Other Worlds*, New-York, 1987, Homi K; Bhabha, *The Location of Culture*, London-NewYork, 1994; *Nation and Narration*, edited by, Routledge London, 1990.

⁶ Marija Todorova, op. cit., str. 22 i 27

⁷ Vidi Marija Todorova, op.cit., str. 27: "Poradi nivniot nedefiniran karakter, li}nosti te ili slu-uavata vo sostojbana tranzicija, kako i vo grani}nite sostojbi se smetaat za opasni; pokraj toa} to pretstavuvaat opasnost za drugite i samite se vo opasnost.»

⁸ "Dal eku od Divi ot zapad. Divi ot Istok. Kade} to pak se oseti kako doma" Pra}ina, Slavo, Skopje, 2001

⁹ "Jas sum fasciniran so sposobnosta na filmot kako medium da si igra so vremeto. Filmaxijata go pretvora vremeto vo prostor; edna sekunda stanuva 24 kadri. Vo monta}ata, koga premestuva} par-e film, premestuva} vreme. Koj znae, ova prereditelstvo e mo' ebi posoodvetno za na-inot na koj vremeto navisti na dejstvuva, otkolku na}i ot standarden koncept na vremeto kako prava strela", Intervju so Mil-o Man-evski, od Necati Sönmez, vo turskiot dneven vesnik Radikal, preneseno vo CER Ce-review.org, Vol 3, n.15, 30 April 2001.

¹⁰ Vidi Andreas Kilb, in Frankfurter Allgemeine Zeitung, citiran od @arko Radakovi-, Brisanje pra}ine Mil-a Man-evskog., radi o Deutsche Welle.

¹¹ *Idem.*

¹² Vidi Marija Todorova, op.cit.

¹³ "Postoi ra}i reno misle deka Balkanot po}nal da go gubi identi tetot vo momentot koga zapo}nal da se evropeizira. (...) Ako Balkanot mo' e da se izedna-i so negovoto otomansko nasledstvo, a mislam deka mo' e, toga} sme svedoci na eden naprednat stadi um na is-eznuvawe na Balkanot." vidi Marija Todorova, op.cit. str. 17

¹⁴ Vidi Marija Todorova, op.cit.

¹⁵ “Vo bal kanskata tradicija ‘eni te se tie { to komuni ci raat, duri koga dvi ‘ eweto i me ograni -eno. (...) Zo{ to si te tie jazi ci, ako ne se upotrebeni za “kori sno” razbi rawe? Za ona { to e delo od kul turata na bal kanski te ‘ eni – i grata. Vo i grata se proveruvaat znaeweto i mo}ta, so i grata se subvertira nenaklonetata ma{ ka javnost.” Svetlana Slap{ak, “ Balkanka”, vo @enske ikone XX-og veka, edicija XX vek, Beograd, 2001

¹⁶ Marija Todorova, op.cit., str. 25

¹⁷ Skopetea, I Disi, in Marija Todorova, op.cit., str. 26

¹⁸ “Poglednete gi samo odnosi te pome|u Turci te i Makedonci te vo Makedonija. Mi tot bi sakal da n# navede da veruvame deka imalo vekovi na krvavi sudiri me|u niv, no apsolutno ne postojat konflikti me|u Turci te muslimani i pravoslavni te Makedonci vo Makedonija. Naprotiv, dvete zaednici imaat mo{ ne harmoni -ni odnosi.» Necati Sönmez, I ntervju so Mi l -o Man-evski, vo turski ot dneven vesnik Radikal, op.cit.

¹⁹ “Na denot na makedonskata premi era, vo “Wujork tajms” izleze tekst od pred 100 godini, zna-i od 11 oktombri 1901 vo koj se zboruva{ e za nekoj ka-a-ki bandi. Zvu-e{ e kako da e napi { an denes, osven { to jazi kot be{ e ki tnest. Pri i stra’ uvaweto { to go pravev za Pra{ i na, zakl u-i v deka jazi kot { to e kori sten vo novi narski te i zvestuvawa kon krajot na 19-ot i po-etokot na 20-ot vek, vo “London Tajms”, “Wujork Tajms”, (op{ to vo novi narstvoto na Zapad) e adekvaten so onoj stil { to e denes aktuel en kaj nas.”, @arke Kujunxiski, Razgovor so Mi l -o Man-evski, “Tri ol ogi ja postoi, treti ot fi l m s# u{ te ne se ka’ al”, vo Ki nopi s, br. 25, Skopje, 2002

²⁰ Osobeno kako { to se dekonstruirani vo delata na G. Ch. Spivak i na Homi K. Bhabha

²¹ Vo taa smisl a Svetl ana Sl ap{ ak go upotrebuva termi not “bal kanski ori ental i zam”, vo “Haremi, nomadi: Jelena Dimitrijevi-”, vo @ene, slike, izmi{ljaji, priredila Branka Arsi-, Centar za ‘ enske studije, Beograd, 2000.

²² Prostori te na dvi ‘ ewe za Bal kanki te se strogo odredeni. Nadvor od patri jarhal ni ot dom na Bal kankata & se zakanuva simboli -no teri tori jal no kaznuvawe na ‘ enskoto tel o», Svetl ana Sl ap{ ak, op.cit.

²³ Vidi Rada Ivekovi-, “ (Ne)pretstavljivost ‘ enskog u simboli-koj ekonomiji: @ene, nacija i rat nakon 1989 godine”, @ene, slike, izmi{ljaji, op.cit.

²⁴ “Taka, momental no sum kako ni { al o, napred-nazad, Skopje-Wujork, i ne znam do koga }e teram taka. Dosega si gurmo i mam pominato pol a mi l i on mi l ji.”, Mi l -o Man-evski, “Tri ol ogi ja postoi, treti ot fi l m s# u{ te ne se ka’ al”, op. cit.

²⁵ Vi di G. Ch. Spivak 1987, 1988, 1990, 1990

²⁶ Necati Sönmez, I ntervju so Mi l -o Man-evski, op.cit.

²⁷ Angel a, duri, vo taa scena se pojavuva me|u turski ot asker koj gi opkru’ il Luk i l l ajxa, zaka{ l uvaj}i se i prekr{ uvaj}i ja pri toa fi l mskata i l uzi ja.

²⁸ “I maj}i ja predvid elaboriranosta na Levi-Strosovi te tezi za nei zbe’ nosta na -ove-kata kulturna preobrazba ni z ‘ eni te, se postavuva edno pra{ awe: kako e mo’ no ona koe Levi-Stros go smeta za “vi stinska sodr’ i na” – ra|aweto – koe se sl u-uva vo/so ‘ eni te, da mo’ e kulturno da se ozna-uvava bez u-estvo na ‘ eni te? (...) Zo{ to se, zna-i, so vakov vid na (zaobi kol na) argumentacija, ‘ eni te dosledno i sklu-uvani od prostorot na subjekt i mo}ta na ozna-uvawe na sopstveni ot proces i -i not na ra|awe?” @arana Papi-, Polnost i kultura; telo i znanje u socijalnoj antropologiji, ed. XX vek, Beograd, 1997, str. 315

²⁹ cf. Claude Lévi-Strauss citiran od @arana Papi-, op. cit.

³⁰ EX: “(...) (ja pot-uknuva urnata) Ova tuka e bebeto.” Pra{ i na, op.cit. str. 296

³¹ “Tradicionalni te bal kanski kulturni na ‘ eni te i m ja ostavale vl asta nad obl asti te na ma{ ki te stravovi: pri rodata, magijata, smrtta – osobeno ova tretovo. Vo si te tie kulturni ma{ koto telo, koga }e umre, i m pri pa|a na ‘ eni te, tie go mijat, obl ekuvaat, oplakuvaat. Ma’ i te go odbegnuvaat kontaktot so mrtvi te, kako { to go odbegnuvaat i ‘ enski ot svet sobran okolu poroduvaaweto. Gr-ki ot termi n miasma, na l atinski jazi k preveden kako polutio, gi pokri va razli -ni te «val kanosti», pred s# oni e od ra|aweto i smrtta, od koi ma’ ot mora da se «i s-i sti» koga doa|a vo kontakt so ‘ enski ot del od svetot.” Svetl ana Sl ap{ ak, op.cit.

³² “Vo fi kci onal noto raska’ uvawe raska’ uva-ot e gl as koj ja prezema odgovornosta za raska’ uva-ki ot iskazi toj, kako intratekstovna instanca, treba da se razli kuva od impl i ci tni ot avtor kako ekstratekstovna (ramkovna) instanca, od avtorot-funkcija kako intertekstovna instanca i najposle od avtorot kako protagonist na

komunikacijska situacija." Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997

³³ Vi di G. Ch. Spivak: "Can the Subaltern Speak?: Speculations on Widow Sacrifice" (*Wedge* 7/8 [Winter/Spring 1985]: 120-130)

³⁴ Svetlana Slapčak, "Luke Balkanwalker ubija Corto Maltese-a: Dust Mil-eta Man-evskog kao odgovor zapadnom kulturnom kolonijalizmu"

³⁵ lat. angelus: glasnici

³⁶ "Meljutoa, ako se pak pojdeme od pretpostavkata deka postoji objektivna stvar, fakte deka taa naj-estoe manje pulirana od raskave uvaot i glavna tema na ovoj filmi i da se ka' e toa na euforijeni, prijatan, bezobrazan i n. Nemojte da mi verujete mene i, po inerciji nemojte da im verujete na raskave uvawata na filmi i te. (...) Barajte ja sami te svojata stvar. (...) Jas cel o vreme pojam od nekoja pretpostavka na iskrenost. So toa go pokanuvam gladaot – ajde zaedno da go kreirame ovoj filmi, ajde zaedno da si igrame. Del od taa iskrenost e da mu gi poka' am { evovite vo praveweto na kostumot, { tone e ne { to novo vo umetnosta, no e novo vo narativni ot film. Mu gi poka' uvam { evovite so toa { to mu velam: "Jas ti raska' uvam pri kazna, znaite la' am, meljutoa soglasise so toa deka ti davam do znaewe ot raska' uvam." So toa go pokanuvam gladaot – ajde zaedno da go kreirame ovoj filmi, ajde zaedno da si igrame. (...) Vo Pražina, pak, fotografijata so majkata na Luk i Lajxa, e mo' ebi najstarata fotografija od celata kolonijacija na Anxela. Od majkata vsunost, trgnale obajcata. Toa e povtorno i gawe." Mil-eta Man-evski, "Triologija postoji, tretiot film služe te ne se ka' al", op.cit.

³⁷ Xambo xetot vo dvi'ewe, vo koj prikaznata se zobi va so kri la, mo' ebi, kako metafora za filmot; xambo xetot kako kinematograf.

³⁸ Vi di Marko Cepenkov, *Siljan [trkot]*

³⁹ Od scenarioto na Pražina, Mil-eta Man-evski, *Sl ovo*, Skopje, 2001